

285 éve született dr. Mátyus István, Marosszék, Kibéd orvosenciklopédikusa

Mátyus András, Mátyus Gyula sen.

Dr. Mátyus István, savant al satului Chibed, al Comitatului Mureș s-a născut acum 285 de ani

Lucrarea de față arată și apreciază viața, activitatea enciclopedică a savantului medic dr. Mátyus István din Comitatul Mureș, din secolul al XVIII-lea cu ocazia aniversării a 285 de ani de la nașterea lui. Lucrarea evidențiază străduințele umanistice, importanța medico-istorică și științifică a activității sale precum și operele sale *Diaetetica I-II* și *Diaetetica Veche și Cea Nouă I-VI*.

Cuvinte cheie: istoria medicinei, Mátyus István

285 years have passed since Dr. Mátyus István, medical scholar and scientist, was born in Kibéd village, Marosszék

This study presents and appreciates the life and encyclopedic work of Dr. Mátyus István, the first medical scholar and scientist of Marosszék, on the 285th anniversary of his birth. The study also presents his effort to edit books such as *Diaetetica I-II*, *Ó és Új Diaetetica I-VI* in his native language, and acknowledges the important place these works hold in the medical history and science of the 18th century.

Keywords: history of medicine, Mátyus István

Orvostudományi Értesítő, 2010, 83 (2): 146-148

www.orvtudert.ro

A felvilágosodás évtizedeiben alakult ki Erdélyben a polgári fogantatású értelmiség. Tudósainak hivatástudatával pedig az a törekvés, amely a nemzeti kultúra kibontakozását elősegítő intézményes, tudományos formák teremtésére, a tudományos ismeretek széleskörű népszerűsítésére, enciklopédikus művek létrehozására tett lépéseket [9,10]. Az erdélyi orvosok is mint értelmiségiek érdekeltek voltak a hazai társadalom fejlődésében, a hazai tudományos életért, az anyanyelvű művelődésért folyó küzdelemben. Ezen törekvéseknek orvosenciklopédikusa, kiváló székely egyénisége volt dr. Mátyus István Marosszék első orvostudora, tudósa is. Enciklopédikus tudásának kezdő alapjait a Marosvásárhelyi Református Kollégium falai között szerzi több éves, célra törő természettudományos felkészülésben. A kötelező, kollégiumi nyílt vizsga utat nyitott számára Nyugat-Európa felvilágosult eszméiről ismert egyetemeire (Utrecht, Marburg, Göttinga, Bécs). Mátyus István természettudományos, filozófia, teológia, latin, görög, magyar, német, francia, holland nyelvtudása 29 éves korában eljuttatja Hollandia Utrecht-i egyetemére. Utrechtben folytatja enciklopédikus tudásának bővítését [4,8]. A két évi megfeszített tanulás után 1756-ban orvostudori avatására két latin nyelvű disszertációval jelentkezik: a „Dissertatio medica theoretica-practica de melancholia univerzali et hypochondriaca,” és a „Positiones medicae inaugurales de irritabilitate et aliis quibusdam medicinae capitibus.” címmel, melyet a híres Joanis Broedelet műhelyében az Akadémia Nyomda adott ki [5]. Joanne Ooesterdyk Schacht professzor, Alberti Voget rektor elnökletével és az egyetem professzorai előtt nyilvános vizsgán téziseit megvédi. Disszertációinak gondos összeállítása, a tudás rendszere-

zésére, magas tudományos igényére utal. A két orvostudori tézisében enciklopédikus szellemisége kezdetét veszi és később beépül a sorra megjelenő *Diaetetica*iba. Marburg, Göttinga, Bécs egyetemein elmélyíti tudását. Bécsben, mint a protestáns egyetem végzősét diplomája honosítására, nosztrifikáltatására kötelezték, melyre nagy szorgalommal tanult és erről bizonyítványt is szerzett. Bécsi tartozkodása alatt vásárolta válogatottan könyvtárának alapját képező orvosi, természettudományi ismereteket tartalmazó könyveit. 1756-ban hazatér szülőföldjére és 1757-ben Marosszék első fizikusává, orvostudorává megválasztják. „...Elöttem emberemlékezet óta Marosszéken nem volt orvos ... könyv is az egészség megtartásáról és tudomra magyar nyelven ezidáig nem látott...” írja [4,11]. Marosvásárhely akkor vidéki mezőváros, 1786-ban alig számolt 5.934 lakost, de a kultúra, az orvostudomány nemcsak Európa nagy fővárosaiba, hanem sok más kisebb, lüktető szellemű városában is alakítólag szólt bele a tudomány haladásába, történetébe. Ez történt Marosvásárhelyen is. A marosvásárhelyi református kollégiumi tanulmányai és a korabeli Erdély társadalmi, történelmi valóságai határozták meg a humanizmus, a reneszánsz eszméin nevelkedett Mátyus István életművét is [9]. Mátyus *Diaetetica*-it követte Bolyai János zsenialitása a matematikában. Itt nyert teret Zágoni Aranka György nyelvművelő mozgalma. Itt igyekezett magyar Göttingát megteremteni Teleki Sámuel, a világhírű „Teleki Théka” alapítója. Itt született 1810-ben dr. Szotyori József kezdeményezésére az első erdélyi polgári kórház, melyben később dr. Knöpfler Vilmos szemész igazgató és dr. Gecse Dániel a felvilágosodás harmadik nemzedékét képviselő orvosok is dolgoztak. Itt élt Laskói Csókás Péter szótárkészítő és természettudós, Köteles Sámuel, Mentovics Ferenc filozófus is, a regényíró Tolnai Lajos, Molter Károly, Spielmann József orvos-történész vagy a nemrég elhunyt Sütő András is. Fizikusi

Mátyus András

535600 Székelyudvarhely - Odorheiu Secuiesc
Iskola u. 8.

E-mail: andrasmatyus@yahoo.com

évei alatt az orvostudományi ismeretek teljességre törekedve megírja a *Diaetetica* I. darabját, melyet Kolozsvárott Páldi István nyomdájában 1762-ben kinyomtat. Nemsokára a *Diaetetica* II-ik kötete is 1766-ban a Páldi István nyomdájában nyomtatásra kerül. A XVIII. század végén 1778-1793 között, most már Pozsonyban a Füstküti Landerer Mihály nyomdája kiadja az Ó és Új *Diaetetica* I-VI. kötetét, darabját szintén született nyelvén [4, 6, 7, 11]. A kiadást Zilahi Sámuel felügyelte. Szinte panaszként hangzik, amikor kijelenti, hogy milyen nehéz... „efféle dolgokat e mi szük és tudományhoz nem szokott magyar nyelvünkön röviden és mégis világosan kibeszélni, aki nem próbálta alig hihetné el...”. Ezért magyar nyelvű könyvei, nyelvi törekvése igazi gyöngyünké, kincsünké váltak és egyben ezzel a magyar nyelvű orvostudomány megalapozója, bátor kezdeményezője lett. Kibédi Mátyus István életének, munkásságának enciklopédikus orvosi műveinek kutatását a Marosvásárhelyi Orvostudományi és Gyógyszerészeti Intézet kiváló orvostörténésének, Spielmann Józsefnek köszönhetjük [9, 10]. Spielmann elindítja a nyolc magyar nyelvű kötet 4000 oldalnyi orvostörténeti feldolgozását, melyet Rácz Ernő Lajos, Szini Karola, Csávossy György, Frenkl Róbert, Légrádi Péter, Mátyus András, Mátyus Gyula, Komoróczy György, Péterfy László, Péter Mihály, Sidó Zoltán, Halmy László, Deé Anna, Sebestyén Mihály, Róth András Lajos, Szathmáry László, Szedi Gábor s mások követtek és váltak, lettek a Spielmann iskola folytatói, a Mátyus István kultusz megerősítői. Született nyelvében egyedül alkotott az erdélyi és a magyar orvostudományban. Magyar nyelvű törekvései, tudományos életének gazdagsága segíti a magyar nyelv érvényre jutását a tudományos világban. Mátyus István *Diaetetica*-it 260 év távlatából az orvostudomány ránk testált örökségeként méltatjuk. Könyvei a magyar művelődési élet, kultúra gyöngyszemei, újbóli kiadásuk időszerű lenne. Kútforrás-platformja visszanyúl az ókorba, az ógörög, a római, a perzsa, a kínai, az indiai, az európai irodalomba. Nem nélkülözheti a Biblia, az Ó- és az Újtestamentum ismereteit sem. Táplálkozástudományi ismereteivel, ásványvíz-elemzéseivel, a testnevelés, a gyógytorna, a balneológia, az anya- és csecsemővédelem, a geriatría, a botanika és más területek bemutatásával lett enciklopédikus és úttörő [2, 3, 4]. A svéd tudós, Linné rendszerében bemutatja a növény és állatvilágot. Botanikai munkásságának elismeréséért a regensburgi Botanikai Társaság, a lőcsei Samuel Genersich és Leibitzer János, a kelceni Jékefalussy József, az eperjesi Semmowitz Mátyás mellett tagjai közé iktatta a marosvásárhelyi orvos-fizikus-enciklopédikust, írja az osztrák Tudományos Akadémia „Intelligenzblatt zu den Annalen” 1807 májusában a 205-216 oldalon [12]. Róth András

jelzi, hogy ez újdonság, mert a lexikonokban sem található ez az oldal. Mária Terézia 1767-ben nemesi rangra emelte tudományos munkásságáért. Sebestyén Mihály, Deé Anna elemzi Mátyus István „*Bibliotheca Matyusiana*”-nak sorsát is. Az 1802. esztendő május 24-én kelt végrendeletében a marosvásárhelyi református kollégiumra testálta. Innen átkerült a világhírű Teleki Tékába, ahol most a Bolyai könyvállomány törzsét képezi. Könyvnyomdáját is a kollégiumra hagyta, melyen később kinyomtatták Bolyai János Appendixét is. Kibéd község, Kibéd református egyháza, a Mátyus István leszármazottak orvostörténeti emlékgyűléseken (2000, 2002, 2007) adóztak emlékének. A két Mátyus dr. kezdeményezésére, segítségével a református templom építőjének emléktáblát helyeztek el a templomban, emlékművet állítottak, az általános iskola Mátyus István nevet kapott, emléktáblával, teleházzal [8]. Nincs terünk már más részletek bemutatására, készülünk az orvosenciklopédikus születésének 285-ik évfordulójának megünneplésére. Ismereteink szerint dr. Mátyus István *Diaetetica*-i Erdélyben, Nagyenyeden, Marosvásárhelyen a Teleki Tékában, Kolozsváron a Központi Diák Könyvtárban, Székelyudvarhelyen a Tudományos Könyvtárban megtalálhatók. Magyarországon az Európa Központi Könyvtárban, az Országos Széchényi Könyvtárban, a Semmelweis egyetem könyvtárában olvasható. További keresésüket folytatjuk. Mátyus István enciklopédikus helyét a tudomány- és művelődéstörténetünkben *Diaetetica*-ival vívta ki [6, 7]. Mátyus nemcsak az erdélyi, a magyar orvostörténetébe írta be a nevét, de kiemelkedő, kiváló székely képviselője volt a korai felvilágosító mozgalomnak. Műveiben Apáczai Csere János enciklopédikus hagyományait folytatta. Műveinek fő célja az egészséges életmód szabályainak, réguláinak kidolgozása, a testi és szellemi jólétet befolyásoló tényezők felderítése, a betegségek megelőzése, az élet meghosszabbítása [1, 11].

Irodalom

1. Csávossy Gy. – *A jégtörő*. Jó boroknak szép hazája, Erdély. Mezőgazda Kiadó, Budapest, 2002, 327.
2. Frenkl R. – *Polgárosodás és sport*, Korunk, Kolozsvár, 1999, 8:59-62.
3. Légrádi P. – *Kibédi Mátyus István a magyar táplálkozástudomány óriása, ösatyja*. Kibédi Mátyus István halálának 200-ik évfordulójára, Demaco nyomda, Székelyudvarhely, 2002, 19-25.
4. Mátyus A. – *Betekintés Mátyus István Diaeteticaiba*. Kibédi Mátyus István halálának 200-ik évfordulójára, Demaco nyomda, Székelyudvarhely, 2002.
5. Mátyus I. – *Dissertatio medica theoretico-practica de melancholia universalis et hypochondriaca Positiones medicae inaug. de irritabilitate et aliis quibusdam medicinae capitibus*, Akadémiai Nyomda, Utrecht, 1756.

6. Mátyus I. – *Diaetetica I-II.*, Páldi István nyomda, Kolozsvár, 1762, 1764.
7. Mátyus I. – *Ó és Új Diaetetica I-VI.*, Füstkúti L. Mihály nyomda, Pozsony, 1789-1793.
8. Péter M. – *Az erdélyi fogorvoslás történetéből*, Mentor kiadó, Marosvásárhely, 2006, 71-78.
9. Spielmann J. – *A közjó szolgálatában*, Kriterion Kiadó, Bukarest, 1976.
10. Spielmann J. – *Mátyus István az enciklopédikus*. Természet világa, 1986, 117(4):188-189.
11. Szlatky M. – *A jó egészség megtartásának módjáról*, Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1989, 1-516.
12. ****Osztrák Tudományos Akadémia – Intelligenzblatt zu den Annale*, 1807 május, 205-216.